

Bibliotekininko edukatoriaus ugdymo galimybės: Lietuvos atvejis

Vincas Grigas

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto
Bibliotekininkystės ir informacijos mokslų instituto doktorantas
Institute of Library and Information Science,
Faculty of Communication, Vilnius University,
Doctoral student
Universiteto g. 3, 305 kab., LT-01122 Vilnius
Tel. (8 5) 268 7123; Faks. (8 5) 268 7104
El. paštas: vincas.grigas@mb.vu.lt

Straipsnyje aptariamos galimybės rengti bibliotekininkų edukatorių, kuris galėtų ugdyti informacinio raštingumo gebėjimus. Pagrindinis dėmesys skiriamas bibliotekininko edukatoriaus ugdymo studijų metu analizei. Siekta įvertinti, kiek profesionalius bibliotekininkus rengiančiose Informologijos (Klaipėdos universitetas), Bibliotekininkystės ir informacijos (Vilniaus universitetas) bei Bibliotekos informacijos išteklių valdymo (Šiaulių valstybinė kolegija) studijų programose ugdomi gebėjimai atitinka bibliotekininkui edukatoriui būdingą gebėjimų visumą. Studijų programos analizuotos remiantis Instruktuojančių bibliotekininkų ir koordinatorių kvalifikacinių įgūdžių standartais. Tyrimo duomenų analizei naudota faktorių analizė. Tyrimo duomenys leidžia daryti išvadą, kad Informologijos, Bibliotekininkystės ir informacijos bei Bibliotekos informacijos išteklių valdymo studijų programos atitinka daugelį standartuose numatytų kriterijų, tačiau šių studijų programų atitikties standartams vidurkiai skiriasi. Labiausiai standartus atitinka Vilniaus universiteto studijų programa.

Pagrindiniai žodžiai: bibliotekininkas edukatorius, informacinis raštingumas, profesiniai standartai, faktorių analizė, bibliotekininkystė, studijų programų analizė.

Įvadas

Informacinis raštingumas (angl. *information literacy*) mokslinėje literatūroje apibūdinamas kaip gebėjimas rasti informaciją įvairiuose informacijos šaltiniuose, ją vertinti ir pritaikyti, efektyviai apdoroti, apibendrinti ir panaudoti pasitelkiant naujausias technologijas (Bruce, 1997; Information, 2000; Burkhard, G. et al., 2003). Turėti puikius informacinio raštingumo gebėjimus naudinga studentams – pasiekiami geresni mokslinės ir profesinės veiklos rezultatai,

akademinei institucijai – geresni studijų ir mokslo rezultatai, bibliotekai – efektyviau naudojami informacijos ištekliai.

Jungtinėse Amerikos valstijose bibliotekininkai XX amžiaus pradžioje inicavo bibliotekinės instrukcijos atsiradimą, ją XXI amžiaus pradžioje „išplėtojo iki informacinio raštingumo mokymų, kurie yra įtraukiami į studijų programų turinį, dėstomas kaip atskiras dalykas ar organizuojami vienetiniai seminarai tikslinei auditorijai“ (Johnson, 2008). Vartotojų

informacinį raštingumą ugdatys bibliotekininkai vadinami įvairiai – bibliotekininkais edukatoriais (angl. *librarian as educator*), mokytojais bibliotekininkais (angl. *teacher librarian*), bibliotekininkais instruktoriais (angl. *instruction librarian*). Šiame straipsnyje vartosime bibliotekininko edukatoriaus terminą.

Termino „bibliotekininkas edukatorius“ pasirinkimą lėmė semantinės priežastys. Žodis *edukacija* aiškinamas kaip „[lot. *educatio*], auklėjimas, lavinimas, švietimas“ (Tarpautinių, 2003, p. 188). Terminas *mokytojas* aiškinamas kaip „asmuo, mokantis mokykloje arba duodantis privačias pamokas“ (Jovaiša, 2007, p. 167). Terminas *instruktorius* aiškinamas kaip „[lot. *instructor* – tvarkytojas], asmuo, kuris nurodo, kaip reikia veikti, dirbti, tvarkyti darbą arba kokį reikalą“ (Tarpautinių, 2003, p. 323). Plačiausios paskirties iš šių terminų yra terminas *edukacija*. Nuspręsta pasirinkti plačiausios paskirties terminą, nes bibliotekininkai užsiima labai įvairaus pobūdžio mokymais pradedant individualia konsultacija, tęsiant grupiniais mokymais pagal poreikį ir baigiant dėstyti kreditais vertinamą dalyką aukštosios mokyklos studentams. Terminas *edukatorius* apibrėžimo žodynuose nepavyko rasti, todėl straipsnio autorius pasikonsultavo dėl šio termino naudojimo su Valstybinės Lietuvių kalbos komisijos Svetimžodžių skyriaus vedėja Audra Ivanauskiene. Specialistė atsakė, kad terminas „bibliotekininkas edukatorius“ yra tinkamas vartoti.

Šiame straipsnyje koncentruojamasi į profesionalių bibliotekininkų pasirengimą ugdyti informacinio raštingumo gebėjimus aukštosios mokyklos studentams. Bibliotekininko edukatoriaus veikla apima paslaugų ir programų, kurios prisideda prie mo-

kymosi visą gyvenimą veiklų, plėtojimo, vartotojų ugdymą, mokymų koordinavimą (vadybos), mokymų įgyvendinimą (lektoriaus darbą), kritinio bei kūrybinio mąstymo ugdymą. Bibliotekininkas edukatorius yra vienas iš svarbių aukštosios mokyklos studijų proceso dalyvių – palaiko mokymo ir tyrimų procesą organizuodamas informacinio raštingumo mokymus. Įgyvendindamas edukacines veiklas remiasi informacinio raštingumo teoriniais principais bei šiuolaikinei aukštojo mokslo paradigmam būdingais aspektais: 1) į studentus orientuotu mokymu; 2) mokymosi proceso vadyba; 3) kompetencijomis grįstu mokymu; 4) tęstinumo ir suderinamumo skatinimas 5) mokymosi visą gyvenimą modelių diegimu; 6) mokymosi medžiagos kaip išteklių funkcionavimu (Alvite, 2010, p. 21; Svarbiausi, 2010). Bibliotekininkui edukatoriui privalu turėti išsamių bibliotekininkystės teorijos ir praktikos žinių, mokėti šias žinias ir gebėjimus taikyti vartotojų ugdymo procese.

Bibliotekininkystės teoretikų ir praktikų įvardytas bibliotekininko edukatoriaus pobūdis kelia pagrįstą klausimą: ar tikrai bibliotekininkai yra pasirengę ugdyti informacinio raštingumo gebėjimus? Jeigu bibliotekininkas aukštojo mokslo studijų procese nori būti laikomas partneriu, lygiaverčiu kitiems oficialiai pripažintiems studijų proceso dalyviams – lektoriams, docentams ir profesoriams, tuomet pagrindiniu siekiniu turėtų būti bibliotekos praktikų informacinio raštingumo dėstytojo vaidmens profesionalizavimas. Problema ta, kad ne visos profesionalius bibliotekininkus rengiančios įstaigos skiria pakankamai dėmesio informacinio raštingumo ugdymo gebėjimams ugdyti, bibliotekininko praktiko, kaip informacinio raštingumo

gebėjimų ugdytojo, vaidmeniui profesionalizuoti.

Lietuvoje nėra tirtas profesionalių bibliotekininkų pasirengimo ugdyti studentų informacinį raštingumą lygis. Taip pat nėra tirta, kiek profesionalius bibliotekininkus rengiančios Lietuvos institucijos skiria dėmesio bibliotekininkui edukatoriui ugdyti. Tačiau bibliotekininko edukatoriaus poreikis yra neabejotinas. Tai rodo įvairūs Lietuvoje vykdyti ir vykdomi projektai, kuriais siekiama išplėsti informacinio raštingumo ugdymo veiklas (Tautkevičienė, et al, 2010; Biblionova, 2008). Išplėtojus informacinio raštingumo veiklas padidėjo bibliotekininkų edukatorių paklausa.

2011 m. gegužės 5–6 d. straipsnio autoriaus atlikta Lietuvos valstybinių aukštųjų universitetinių mokyklų bibliotekų vadybininkų (skyrių vedėjų), atsakingų už informacinio raštingumo gebėjimų ugdymo veiklą vykdymą, apklausos rezultatai parodė, kad informacinio raštingumo veiklomis Lietuvoje užsiima 68 bibliotekininkai. Respondentai nurodė, kad bibliotekininkų edukatorių poreikis didės ir kad bibliotekininkus reikia papildomai mokyti atlikti tokio pobūdžio darbą.

Straipsnio tikslas – įvertinti, kiek profesionalius bibliotekininkus rengiančių Informologijos, Bibliotekininkystės ir informacijos bei Bibliotekos informacijos išteklių valdymo studijų programų ugdomi gebėjimai atitinka bibliotekininkui edukatoriui būdingą gebėjimų visumą.

Studijų programos analizuotos remiantis Koledžų ir mokslinių bibliotekų asociacijos (Jungtinės Amerikos valstijos) (angl. *Association of College and Research Libraries*, toliau tekste – ACRL) parengtais Instruktuojančių bibliotekininkų ir koordinatorių kvalifikacinių įgūdžių standartais

(angl. *The Standards for Proficiencies for Instruction Librarians and Coordinators*) (The Standards, 2007). Tyrimas leido įvertinti būsimų Lietuvos profesionalių bibliotekininkų galimą pasirengimo dirbti bibliotekininkais edukatoriais lygį. Tyrimas taip pat parodė, kad faktorių analizė gali būti tinkamas metodas atliekant analogiško pobūdžio tyrimams, kai duomenys renkami remiantis keliolika kriterijų bei tarpusavyje lyginami trijų objektų rezultatai.

Bibliotekininko edukatoriaus ugdymo tendencijos

Užsienio moksliniuose tyrimuose akcentuojama, kad bibliotekininkai nėra pasirengę ugdyti studentų informacinio raštingumo, nes tik mažiau nei penktadalis profesionalių bibliotekininkų yra išklausę kursus, skirtus informacinio raštingumo gebėjimų ugdymo kursus (Albrecht, 2002, p. 85; Killecullen, 1998, p. 7; Patterson, 1990, p. 261; Shonrock, 1997, p. 137). Vieni autoriai pabrėžia, kad bibliotekininkai turėtų tobulinti savo kvalifikaciją savarankiškai arba organizacija turėtų siūsti juos į kvalifikacijos kėlimo kursus (Harris, 1992, p. 255; White, 1991, p. 209-210). Kiti mokslininkai mano, kad kvalifikacijos stoka turėtų panaikinti profesionalius bibliotekininkus rengiančios institucijos (Dalrymple, 2002, p. 272; Johnson, 2008, p. 195; Shonrock, 1993, p. 145). Dauguma bibliotekininkų dėstymo gebėjimų įgijo jau įsidarbinę ir tik penktadalis bibliotekininkų reikiamų gebėjimų įgijo studijų metais prieš įsidarbindami (Albrecht, 2002, p. 85). Šiame straipsnyje laikomasi pozicijos, kad profesionalūs bibliotekininkai turėtų pasirengti ugdyti informacinio raštingumo gebėjimus dar studijuodami. Pirma, tai leistų unifikuoti bibliotekininkų edukatorių rengimo

procesą. Antra, studijos suteikia daugiau galimybių įgyti gilesnių teorinių žinių ir praktinių įgūdžių. Trečia, į darbo vietas galės pretenduoti kandidatai, jau pasirengę dirbti bibliotekininkais edukatoriais.

Retrospektyvinė tyrimų apžvalga nuo 1998 m. iki 2009 m. parodė, kad profesionalius bibliotekininkus rengiančios institucijos vis daugiau dėmesio skiria bibliotekininkų pasirengimui ugdyti informacinio raštingumo gebėjimus. Daug šioje srityje yra pasiekusios JAV bibliotekininkystės mokyklos.

Teksaso universiteto tyrėja Lynn Westbrook nagrinėjo JAV bibliotekininkystės ir informacijos mokyklų studijų 1974–1996 metų programas. Ji nustatė, kad akivaizdžiai padaugėjo kursų, kurių pagrindinis tikslas – bibliografinė instrukcija, vartotojų ugdymas ir informacinis raštingumas. 1996 metais daugiau nei pusė tirtų programų (26 iš 48) siūlė dalyką, susijusį su vartotojų ugdymu (Westbrook, 1999, p. 94).

Pitsburgo universiteto tyrėjo Jonathano W. Estrino duomenimis, 62 proc. (25 iš 39) JAV ir Kanados bibliotekininkystės mokyklų siūlė kursą, skirtą supažindinti su vartotojų ugdymu (Estrin, 1998, p. 5).

Mičigano universiteto tyrėjo Loyd G. Mbabu 2008 metais atliktas tyrimas įrodė, kad dauguma bibliotekininkus rengiančių įstaigų ugdo bibliotekininkų gebėjimus ugdyti vartotojus. Mokslininkas nagrinėjo Amerikos bibliotekų asociacijos akredituotų bibliotekininkystės ir informacijos studijų programas. Ištirti 57 kursai ir nustatyta, kad į 49 iš jų (86 proc.) buvo įtrauktas kursas, susijęs su vartotojų ugdymu (Mbabu, 2009, p. 206). L. G. Mbabu tyrimą atliko remdamasis L. Westbrook atliktu analogišku tyrimu. Galima teigti, kad JAV per 12 metų (nuo 1996 iki

2008 m.) bibliotekininkų, gebančių ugdyti informacinį raštingumą, rengimu užsiimančių įstaigų padaugėjo 36 proc. – nuo 50 proc. iki 86 proc.

Yra atlikta tyrimų, kurie rodo bibliotekininkų pasirengimo ugdyti informacinio raštingumo gebėjimus aktualumą ne tik JAV, bet ir kitose pasaulio šalyse. Pavyzdžiui, Albertos universiteto (Kanada) tyrėja Heidi Julien 2004 metais ištyrė viešai prieinamų 93 bibliotekininkystės ir informacijos mokyklų studijų programų turinį (Julien, 2004). Analizuotos daugelio pasaulio šalių bibliotekininkystės mokyklos, bet daugiausia dėmesio skirta JAV ir Kanados bibliotekininkystės mokykloms. Tyrėja nustatė, kad daugiau nei pusė (51,6 proc.) nesiūlė jokių kursų informacinio raštingumo ugdymo gebėjimams ugdyti.

Karališkosios bibliotekininkystės ir informacijos mokyklos (Danija) tyrėja Jeannie Borup Larsen 2005 metais atliko Europos bibliotekininkystės mokyklų studijų programų turinio analizę. Ji nustatė, kad informacinio raštingumo ugdymo gebėjimų ugdymas yra įtrauktas į 76 proc. studijų programų – į 38 iš 50 tirtų (Borup Larsen, 2007).

Šių tyrimų rezultatai leidžia teigti, kad daugiau nei pusė JAV, Kanados ir Europos šalių bibliotekininkystės mokyklų moko būsimums bibliotekininkus, kaip ugdyti informacinio raštingumo gebėjimus. Atlikta bibliotekininkystės mokyklų studijų programų analizė yra nelygiavertė, tyrimuose naudotos skirtingos metodikos ir imtys, tačiau atliktų tyrimų apžvalga atskleidė aiškią tendenciją – gebančius ugdyti informacinį raštingumą bibliotekininkus rengia vis daugiau mokyklų.

Minėti tyrimai yra apžvalginio pobūdžio – konstatuotas faktas, kad dėstomi

dalykai, skirti rengti bibliotekininkams, gebantiems ugdyti informacinį raštingumą, tačiau dalykų turinys aptartas paviršutiniškai. Pabrėžtina, kad mažai atlikta tyrimų, kuriuose kursų turinys vertintas remiantis standartais, apibrėžiančiais bibliotekininkui edukatoriui būtinas kompetencijas (Johnson, 2008; Fabian, 2007; Pappert, 2005).

Profesinių standartų reikšmė bibliotekininkų edukatorių ugdyme

Bibliotekininkų profesinės asociacijos aktyviai dirba kurdamos rekomendacijas ar standartus, kuriuose įvardija bibliotekininkui edukatoriui būtinas kompetencijas. Standartai naudojami unifikuoti bibliotekininkų edukatorių profesinę sampratą, veiklos būdus, informacinio raštingumo veiklų įgyvendinimą bei užtikrinti aukštą bibliotekininko edukatoriaus veiklos lygį. Bibliotekininkų profesinių asociacijų parengtus standartus naudoja ne tik praktikai, bet ir mokslininkai. Praktikams standartai yra praktinės veiklos struktūra, gairės, o mokslininkams – vienas iš tyrimo įrankių.

Pirmieji bibliotekininko edukatoriaus gebėjimų standartai sukurti JAV. ACRL pirmą kartą apibrėžė bibliotekininkui edukatoriui būtinas kompetencijas 1985 metų dokumente „Pagrindinės bibliotekininkų instruktorių ir koordinatorių kompetencijos“ (angl. *Core and Advanced Competencies for Library Instructors & Coordinators*) (Core, 1985). Šio dokumento tikslas – pateikti rekomendacijas dėl studijų programos turinio bibliotekininkystės mokykloms. Beveik du dešimtmečius šis dokumentas buvo vienintelis formalizuotas bibliotekininko edukatoriaus kompetencijų sąrašas.

Informacinio raštingumo ugdymui

tampant vis svarbesne bibliotekų veikla, 2000 metais ACRL parengė Informacinio raštingumo kompetencijų standartus aukštajam mokslui (angl. *Information Literacy Competency Standards for Higher Education*). Didėjant informacinio raštingumo kursų poreikiui nustatyta, kad bibliotekininkams praktikams būtini tam tikri gebėjimai. ACRL atnaujino pagrindines 1985 metų dokumente įvardytas bibliotekininkui edukatoriui būtinas kompetencijas atsižvelgdama į šiuolaikinio aukštojo mokslo poreikius ir 2007 m. parengė Instruktuojančių bibliotekininkų ir koordinatorių kvalifikacinių gebėjimų standartus (angl. *Standards for Proficiencies for Standards for Instruction Librarians and Coordinators*) (Standards, 2007). Šie standartai apima susitarimą, kokius gebėjimus akademinės bibliotekos bibliotekininkas, ugdantis vartotojų informacinio raštingumo gebėjimus, turėtų įgyti.

Esminiu skirtumu tarp 1985 m. ir 2007 m. standartų galima įvardyti tai, kad 1985 m. standartuose daugiau dėmesio skiriama informacinio raštingumo gebėjimų ugdymo programos vidiniam ir išoriniam vertinimui, administravimui. Pavyzdžiui, 1985 m. programoje akcentuojami gebėjimai valdyti biudžetą, planuoti personalo poreikį, o 2007 m. standartuose tokie gebėjimai neakcentuojami. 2007 m. standartuose daugiau dėmesio skiriama informacinio raštingumo gebėjimų ugdymo programos kokybei gerinti. Pavyzdžiui, akcentuojami mokymo programos išmanymo gebėjimai, informacinio raštingumo integravimo gebėjimai, taip pat ir dalyko išmanymo gebėjimai. Atkreiptinas dėmesys, kad 2007 m. standartuose konkrečiai minimas informacinis raštingumas, kai ankstesniuose tokio įvardinimo dar nebuvo. Be to, 2007 m.

standartuose gebėjimai skirstomi į lygia-vertiškesnes dalis, standartai atrodo labiau baigti, konkretūs. Pavyzdžiui, 1985 m. standarte yra atskirai išskirti pavieniai gebėjimai, tokie kaip rašyti kurso tikslus arba parengti paskaitos planą. Abu šios 1985 m. standartų dalys 2007 m. standarte yra sujungtos į vieną dalį: Mokymų planavimo gebėjimai.

Savo standartus yra parengę čekai – Mokytojo ir mentoriaus informacinės elgsenos ugdymo standartai (ček. *Standard lektora a knowledge mentora informačního vzdělávání*) (Standard, 2010). Čekų parengti standartai yra abstraktesni, trumpesni už ACRL standartus, tačiau išsiskiria tuo, kad informacinio raštingumo ugdymo procese matomi du veikėjai – lektorius ir žinių mentorius. Lektorius yra matomas kaip asmuo, kuris dėsto informacinio raštingumo paskaitas. Mentorius yra matomas kaip asmuo, kuris dėsto informacinio raštingumo paskaitas ir aktyviai užsiima žmogiškųjų išteklių vadyba, informacinio raštingumo programos sklaida bendruomenėje.

Apibrėžti bibliotekininko edukatoriaus kompetencijas siekia ir kitų šalių bibliotekininkų bendruomenė. Išsamų kompetencijų sąrašą parengė Johannesburgo universiteto (Pietų Afrika) tyrėjos Daisy N. S. Selematsela ir Adeline S. A. Toit (Selematsela, 2007). Tyrėjos atliko literatūros, susijusios su pedagogine veikla, analizę, apklausė Pietų Afrikos akademių bibliotekų bibliotekininkus, užsiimančius informacinio raštingumo ugdymu. Remdamosi literatūros apžvalga ir apklausos rezultatais tyrėjos suformulavo ugdymu užsiimančio bibliotekininko gebėjimų rinkinį. Gebėjimai suskirstyti į dvi kategorijas (Selematsela, 2007): techninius gebėjimus; netechninius gebėjimus.

Johannesburgo universiteto tyrėjų parengtas sąrašas įdomus dėl dvilypio ge-

bejimų skirstymo. Ypač atkreipiamas dėmesys į netechninius gebėjimus, tokius kaip asertyvumas, gebėjimas greitai veikti, prieinamumas, lankstumas, empatija. Nė vienuose iki šiol aptartuose standartuose nebuvo akcentuojami tokie būtinieji gebėjimai. Techniniai gebėjimai iš esmės atkartoja tai, kas yra aptarta 1985 m. ir 2007 m. ACRL parengtuose standartuose. Pietų Afrikos tyrėjų parengto sąrašo minusas yra struktūros stoka, todėl sudėtinga palyginti su kitais standartais, juos apibendrinti. Žinoma, sąrašo autorės neakcentavo, kad tai yra baigtinis gebėjimų sąrašas, laikytinas standartu ar kitu prilygstančiu dokumentu.

Panašų tyrimą kaip ir Pietų Afrikos tyrėjo atliko Pensilvanijos valstybinio universiteto tyrėjai John D. Shank ir Nancy H. Dewald, kurie 2010 m. apklausė daugiau nei 800 akademių bibliotekų administratorių (Shank, 2010). Tyrėjai siekė įvertinti bibliotekų administratorių požiūrį į tai, kokių gebėjimų reikia informacinio raštingumo gebėjimų ugdymo veikla užsiimančiam bibliotekininkui. Buvo suformuluotos keturios pagrindinės gebėjimų grupės: Mokymų turinio kūrimo gebėjimai; Technologiniai gebėjimai edukacijoje; Pristatymo pateikimo gebėjimai; Mokymo gebėjimai. Šiame gebėjimų sąrašo daugiausia dėmesio skiriama paskaitos turinio parengimui ir paskaitos įgyvendinimui. Neakcentuojamas dalyko išmanymas, informacinio raštingumo principų išmanymas, informacinio raštingumo veiklų aktualinimas, pasikaitų efektyvumo vertinimas.

Iš aptartų standartų žinomaisi ir daugelyje straipsnių, kuriuose nagrinėjama bibliotekininkų edukatorių rengimo problematika, yra cituojami ir analizuojami ACRL rengti Instruktuojančių bibliotekininkų ir koordinatorių kvalifikacinių gebė-

jimų standartai. Šie standartai imami naudoti ir tyrimams. Remiantis šiais standartais 2008 m. buvo atliktas tyrimas – vertinant bibliotekininkų edukatorių galimą pasirengimą ugdyti tyrimo objektu pasirinkti dalykų sandai (Johnson, 2008). Tai buvo pirmasis bandymas struktūruotai, remiantis konkrečiais kriterijais, kurie yra taikomi daugelyje bibliotekų, atlikti bibliotekininkų pasirengimo vykdyti su ugdymu susijusias veiklas tyrimą. Remiantis šiais standartais 2010 m. taip pat buvo atliktas tyrimas siekiant įvertinti bibliotekininkų pasirengimą vykdyti su ugdymu susijusias veiklas (Westbrock, 2007).

Profesiniai standartai gali būti reikšmingas įrankis bibliotekininkų edukatorių ugdymo procese, nes jais remiantis galima atlikti dvipusį vertinimą – bibliotekininkui edukatoriui padėti įsivertinti pasirengimą dirbti edukatoriumi, o studijų koordinatoriams – nustatyti studijų programos trūkumus siekiant ugdyti bibliotekininką edukatorių.

Šiame straipsnyje siekiama praktiškai išbandyti studijų programų trūkumų ir privalumų vertinimo galimybes remiantis Instruktuojančių bibliotekininkų ir koordinatorių kvalifikacinių įgūdžių standartais. Šie standartai pasirinkti dėl trijų priežasčių: a) tai labiausiai pasaulyje žinomi tokio pobūdžio standartai; b) autoriaus nuomone, šie standartai yra išsamiausi iš aptartų analogiškų standartų; c) jie jau buvo praktiškai išbandyti atliekant tyrimus.

Bibliotekininkų edukatorių rengimo Lietuvoje galimybių tyrimo metodika

Profesionalių bibliotekininkų rengiančių trijų studijų programų tyrimu siekta įvertinti bibliotekininkų edukatorių rengimo galimybes. Kokybiniame tyrime anali-

zuotos trijų aukštųjų mokyklų, rengiančių profesionalius bibliotekininkus, studijų programos. Tirta:

- Vilniaus universiteto (toliau tekste VU) 2008 m. patvirtinta studijų programa *Bibliotekininkystė ir informacija*;
- Klaipėdos universiteto (KU) 2010 m. patvirtinta studijų programa *Informologija*;
- Šiaulių valstybinės kolegijos (ŠVK) 2007 m. patvirtinta studijų programa *Bibliotekos informacinių išteklių valdymas*.

Visų trijų studijų programų anotacijose nėra išskiriama, kad būsimi profesionalūs bibliotekininkai įgys žinių ir gebėjimų, susijusių su edukacinių veiklų plėtojimu. Lietuvoje tik KU vykdomoje studijų programoje yra įtrauktas dalykas Informacinis raštingumas, kuris skirtas rengti būsimiems bibliotekininkams, kurie moka ugdyti studentų informacinio raštingumo gebėjimus. VU ir ŠVK nėra parengusios dalyko, specialiai skirto bibliotekininkų gebėjimui organizuoti informacinio raštingumo veiklas ugdyti. Tačiau kai kuriuos standartų kriterijus galėtų atitikti ir kiti dalykai, pavyzdžiui, Lektologija, Bendravimo psichologija ir pan. Siekiant išsamiai ištirti studijų programų atitiktį standartams, buvo išanalizuoti visų dėstomų dalykų sandai, kuriems yra numatytos auditorinės kontaktinės valandos su dėstytoju.

Instruktuojančių bibliotekininkų ir koordinatorių kvalifikacinių įgūdžių standartai analogiško pobūdžio tyrimui nebuvo naudoti. JAV tyrėjai, remdamiesi šiais standartais analizavo dalykų, skirtų parengti bibliotekininkams, gebantiems organizuoti informacinio raštingumo veiklas, turinį (Johnson, 2009, p. 201), t. y. nagrinėjo

ne visą studijų programą, bet tik vieną iš dalykų. Studijų programos analizuotos remiantis Instruktuojančių bibliotekininkų ir koordinatorių kvalifikacinių įgūdžių standartais. Standartai išversti į lietuvių kalbą. Iš lietuvių kalbos standartai nepriklausomos vertėjos versti į anglų kalbą siekiant įvertinti kriterijų vertimo tikslumą. Esant esminiams vertimo nesutapimams reikėtų ieškoti nesutapimų priežasties, nes tai reikštų, kad netiksliai perteikta standartų prasmė. Lyginant vertimą iš lietuvių kalbos į anglų kalbą ir originalios anglų kalbos standartus pastebėta stiliaus skirtumų, skirtingo pobūdžio sakinių formuluočių, tačiau tai neiškraipė standartų esmės. Standartus sudaro 12 kriterijų:

1. **Administraciniai gebėjimai** (apima gebėjimą pateikti ataskaitą atsižvelgiant į mokymo programos tikslus, gebėjimą dirbti komandoje, kaupti ir pateikti statistiką ir kitus duomenis apie mokymo veiklą);
2. **Pasiekimų įvertinimo gebėjimai** (apima gebėjimą kurti vertinimo sistemą ir panaudoti sukauptą informaciją tobulinant mokymo veiklą);
3. **Bendravimo gebėjimai** (apima gebėjimą pritaikyti bendravimo stilių ir metodus prie mokymo stiliaus ir metodų, vesti diskusijas, pasitelkiant įvairias priemones padėti studentams mokytis auditorijoje ir už jos ribų, reaguoti į kolegų pastabas apie bendravimo stilių);
4. **Mokymo programos išmanymo gebėjimai** (apima gebėjimą analizuoti susijusių sričių mokymo programas, ieškant mokymams tinkamų kursų ir programų, užtikrinti, kad studentai atlikdami užduotis naudosis biblioteka);

5. **Informacinio raštingumo integravimo gebėjimai** (apima gebėjimą apibūdinti informacinio raštingumo svarbą akademinėi bendruomenei, studijų programų vadovams, bendradarbiauti su dėstytojais integruojant informacinį raštingumą į studijų programų turinį);
6. **Instruktavimo planavimo gebėjimai** (apima gebėjimą tinkamai parengti paskaitų ir seminarų planą, kurti į besimokantįjį orientuotą aplinką ir įtraukti užduotis, tiesiogiai susijusias su numatomais išugdyti gebėjimais, padėti studentams įsivertinti žinių poreikį, atsirinkti, įvertinti informacijos šaltinius, pritaikyti mokymų medžiagą pagal turimą laiką, mokymus pritaikyti atsižvelgiant į besimokančiųjų motyvaciją mokytis, pažintinius gebėjimus, pasinaudoti technologinėmis priemonėmis efektyvesniam mokymuisi);
7. **Lyderystės gebėjimai** (apima gebėjimą pasinaudoti visomis galimybėmis vykdyti mokymus bibliotekoje, ugdymo institucijoje ar kitoje organizacijoje, skatinti bibliotekininkus ir dėstytojus dalytis idėjomis ir dalyvauti diskusijose, susijusiose su mokymais);
8. **Planavimo gebėjimai** (apima gebėjimą iš anksto planuoti pristatomos medžiagos turinį ir pristatymą, pasirengimo mokymams laiką);
9. **Pristatymo gebėjimai** (apima gebėjimą panaudoti neverbalinės komunikacijos priemones mokymų metu, pritaikyti mokymo medžiagos pateikimo priemones atsižvelgiant į studento poreikius, naudotis

technologinėmis priemonėmis, išaiškinti sudėtingus terminus, vengti profesinio žargono, vartoti studentų lygį atitinkantį žodyną, repetuoti mokymų turinio pateikimą tol, kol pajaučiama, kad galima vykdyti mokymus pasitikint savimi);

10. **Propagavimo gebėjimai** (apima gebėjimą reklamuoti informacinio raštingumo mokymus visiems darbuotojams, skyriams, kurie susiję su ugdymo veikla, užmegzti ir palaikyti darbinius santykius su ugdymo įstaigos skyriais siekiant informacinio raštingumo mokymus įtraukti į įvairias su ugdymo veikla susijusias iniciatyvas, veiksmingai propaguoti bibliotekos vykdomas mokymo veiklas susirinkimuose ir konferencijose);
11. **Dalyko išmanymo gebėjimai** (apima gebėjimą domėtis naujausia informacija apie susijusių sričių teorijas, metodologijas bei temas ir panaudoti šią informaciją planuojant informacinio raštingumo mokymus, identifikuoti susijusių sričių pirminius ir antrinius šaltinius, propaguoti jų naudojimą mokymams, vartoti atitinkamą konkretaus dalyko bei susijusių disciplinų žodyną mokymų metu, dirbant su dėstytojais);
12. **Dėstymo gebėjimai** (apima gebėjimą vykdyti į studentą orientuotus mokymus, pritaikyti dėstymo metodus ir jų pateikimo būdus prie skirtingų mokymosi stilių, amžiaus grupių ir besimokančiųjų poreikių, palaikyti konstruktyvų dėstytojo ir besimokančiojo santykį, užduoti provokuojančius ir diskutuotinus klausimus, keisti mokymo metodus

taip, kad jie atitiktų mokinių grupės mokymosi stilių ir aplinką, atsakyti į studentų klausimus, tobulinti mokymo metodus, teorijas, dalytis mokymo įgūdžiais ir žiniomis su kitais dėstytojais).

Standartai buvo pritaikyti atlikti studijų programų tyrimą pagal trijų lygių vertinimo skalę: 3 – atitinka; 2 – iš dalies atitinka; 1 – neatitinka. Dalyko atitiktis kriterijui vertinta trejetu (atitinka), kai dalyko turinys sutapo su kriterijaus aprašymu. Dalyko atitiktis kriterijui vertintas dvejetu (iš dalies atitinka), kai dalyko turinys atitiko kai kuriuos iš kriterijų atspindinčių reikšminių žodžių. Dalyko atitiktis kriterijui vertintas vienetu (neatitinka), kai dalyko turinys nesutapo su kriterijuje aprašytais aspektais ir neatitiko nė vieno kriterijų atspindinčio reikšminio žodžio.

Į tyrimą nebuvo įtraukti devyni Bibliotekos informacinių išteklių valdymas studijų programos sandai, susiję su praktika, rašto darbo rengimu ir kūno kultūra: Specialybės kursinis darbas; Pažintinė praktika; Informacijos tvarkybos ir ieškos profesinė praktika; Lektologijos profesinė praktika; Bibliotekos paslaugų praktika; Baigiamoji praktika; Baigiamasis darbas; Kūno kultūra. Į analizę nebuvo įtrauktas Civilinės saugos sandas. Nors šiam dalykui yra numatytos auditorinės kontaktinės valandos su dėstytoju, tačiau skirtas tik vienas kreditas, o kitų dalykų kreditų skaičius buvo ne mažesnis nei du kreditai. Į tyrimą nebuvo įtraukti keturi Informologijos studijų programos sandai: kūno kultūra; kursinis darbas; bakalauro darbas ir specialybės praktika. Į tyrimą nebuvo įtraukti trys Bibliotekininystės ir informacijos studijų programos sandai: Kursinis darbas; Profesinė praktika; Baigiamasis bakalauro darbas.

Siekiant nustatyti studijų programų vertinimo struktūros optimalumą buvo atliktas ranginių kintamųjų koreliacijos koeficientų skaičiavimas. Naudotas Kendalo tau-b koeficiento skaičiavimo būdas.

Tyrimo kintamųjų struktūrai tirti panaudotas faktorių analizės metodas. Faktorių analizė atlikta koreliacinės matricos pagrindu. Nustatytas Kaiser, Mejerio ir Olkino (KMO) koeficientas ir Bartleto sferiškumo testo reikšmingumo lygmuo (Sig.). Išskirtų penkių faktorių koeficientai apskaičiuoti atlikus sukimą. Tam naudotas Varimax sukinytis su Kaizerio normalizacija. Faktorių analizė atskleidė prasmingą kintamųjų struktūrą.

Siekiant nustatyti skirtumus tarp faktorių buvo panaudotas Kruskalio ir Voliso testas. Nustatyta, kad faktorių vidurkiai reikšmingai skiriasi. Faktorių įverčių pasiskirstymas pagal studijų programas įvertintas panaudojus stačiakampes (Boxplot) diagramas ir apskaičiavus faktorių įverčių medianą bei vidurkį.

Statistinė duomenų analizė atlikta naudojant IBM *SPSS Statistics 19* licencijuotą programą.

Tyrimo rezultatų patikimo vertinimas ir faktorių suformavimas

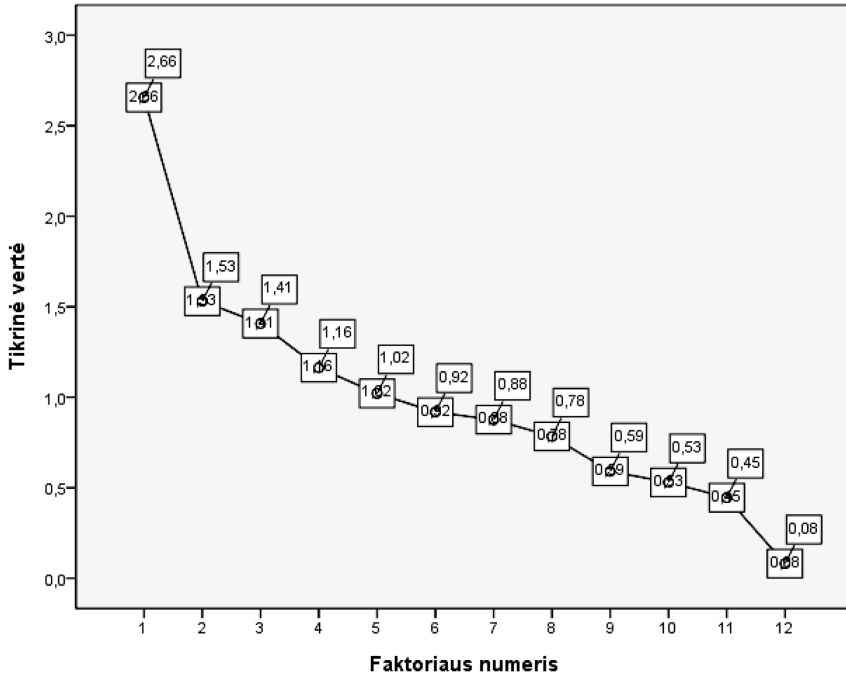
Atliktas ranginių kintamųjų koreliacijos koeficientų skaičiavimas. Panaudotas Kendalo tau-b koeficiento skaičiavimo būdas. Interkoreliacinėje matricoje nėra statistiškai reikšmingų neigiamų koreliacijų, kurios rodytų, kad tam tikri kriterijai vienas kitą paneigia. Dauguma teigiamų koreliacijų reikšmingai skiriasi nuo nulio. Koreliacijos koeficientų skaičiavimas parodė, kad studijų programų vertinimo kriterijų struktūra yra optimali, nes kriterijai atspindi skirtingus studijų programų

vertinimo aspektus. Yra vienas statistiškai reikšmingai stiprus koreliacinis ryšys tarp kriterijų „Planavimo gebėjimai“ ir „Pristatymo gebėjimai“ ($r = 0,916$). Tai reiškia, kad šių kriterijų rezultatai yra labai panašūs, atspindi tą patį dalyką. Jų sąsaja logiška – pristatymas yra susijęs su planavimu. Tačiau abu kriterijai atspindi skirtingus aspektus, todėl vieno iš kriterijų pašalinti negalima.

Tyrimo kintamųjų struktūra tirta faktorių analizės metodu. Faktorių analizė tyrime naudota siekiant 12 kriterijų suskirstyti į didesnes faktorių grupes. Faktorių analizė atlikta koreliacinės matricos pagrindu. Naudotas pagrindinių komponentų metodas ir Varimax sukinytis. Faktorių analizė parodo statistinio ryšio tarp kelių požymių stiprumą ir leidžia išryškinti slaptus požymius, jų priežastis, tarpusavio priklausomybės dėsningumus (Field, 2000).

Kaizerio, Mejerio ir Olkino (KMO) koeficientas parodo, kiek matrica tinka faktorių analizei. Kuo šio koeficiento reikšmė artimesnė vienetui, tuo labiau matrica tinkama faktorių analizei. Jei KMO mažiau nei 0,5 – faktorių analizė nepriimtina. Standartų KMO koeficientas viršija 0,5 ir beveik pasiekia 0,6 – rezultatas yra 0,597. Standartai yra tinkami tirti faktorių analizę. Bartleto sferiškumo testo reikšmingumo lygmuo (Sig.) yra 0,0001. Tikrinta nulinė hipotezė, kad kintamųjų koreliacijų matrica yra vienetinė, t. y. kintamieji yra nesusiję vienas su kitu. Nulinė hipotezė atmesta. Šis rezultatas kaip ir koreliacinė matrica, parodė, kad kintamieji yra tarpusavyje reikšmingai susiję.

Gavome, kad penki faktoriai paaiškina 64,8 proc. visų kintamųjų sklaidos. Atlikus pradinių faktorių sukimą (jų struktūros optimizavimą, maksimizuojant faktorių svo-

1 pav. Faktorių tikrinės reikšmės

rių sklaidą), pirmojo faktoriaus paaiškinta sklaidos dalis nukrito nuo 22,129 proc. iki 18,043 proc. o antrasis faktorius sumažėjo nuo 12,754 proc. iki 12,668 proc., trečiasis padidėjo nuo 11,725 proc. iki 12,562 proc., ketvirtasis faktorius padidėjo nuo 9,690 proc. iki 12,508 proc., penktasis – nuo 8,508 proc. iki 9,024 proc., tačiau bendra faktorių paaiškinama sklaidos dalis išliko tokia pat.

Faktorių tikrinių reikšmių grafike (žr. 1 pav.) pavaizduotos reikšmės leidžia nuspręsti, koks skaičius faktorių geriausiai aprašo duomenis. Vienas iš faktorių skaičiaus pasirinkimo variantų yra tirti tik tuos faktorius, kurių tikrinės reikšmės yra didesnės nei 1. Šiuo atveju toliau reikėtų tirti penkis faktorius, nes jų tikrinės reikšmės yra didesnės nei 1. Faktorius, kurio tikrinė vertė didesnė negu 1, reiškia, kad yra viena ar daugiau nežinomų reikšmių, kuriomis galima aprašyti palyginti didelę visų kinta-

mųjų sklaidos dalį ir tokiu būdu – tiriamus duomenis.

1 lentelėje apsuktų kriterijų matrica yra pateikiami išskirtų penkių faktorių koeficientai atlikus sukimą. Tam naudotas Varimax sukinyvis su Kaizerio normalizacija. Faktorai buvo apsukti taip, kad mažiausios kintamųjų koreliacijos su nepasuktais faktoriais sumažėtų, o didžiausios padidėtų.

Faktorai aprašomi pagal svarbumą (žr. 1 lentelę).

Pirmasis faktorius koreliuoja su kriterijais, kuriuos apibendrintai galima apibūdinti kaip „Pristatymo parengimo ir pateikimo gebėjimai“ (paaiškina 22,12 proc. kintamųjų sklaidos). Faktorius susideda iš dviejų kriterijų: „Planavimo gebėjimai“ ir „Pristatymo gebėjimai“. Šie du kriterijai yra glaudžiai susiję, nes atspindi kompleksinių veiksmų – pristatymo turinio sukūrimą ir jo pateikimą. Tai, kad šie du kriterijai pa-

1 lentelė. Apsuktų kriterijų matrica

	Faktoriai				
	1. Pristatymo parengimo ir pateikimo gebėjimai	2. Turinio kūrimo gebėjimai	3. Vadovavimo ir komunikaciniai gebėjimai	4. Edukacinių veiklų plėtojimo gebėjimai	5. Analitiniai gebėjimai
Planavimo gebėjimai	,948	,126			
Pristatymo gebėjimai	,948	,111			
Dalyko išmanymo gebėjimai		,817			
Instruktažo planavimo gebėjimai	,238	,767			-,113
Propagavimo gebėjimai	,135	,195	,658		-,136
Bendravimo gebėjimai		-,128	,594	,195	
Lyderystės gebėjimai	-,132		,552	-,169	,292
Administraciniai gebėjimai	,506		,513	,164	
Informacinio raštingumo integravimo gebėjimai		,122		,839	
Dėstymo gebėjimai				,833	
Mokymo programos išmanymo gebėjimai		-,173	-,147		,851
Pasiekimų įvertinimo gebėjimai	,118	,355	,339		,484

teko į tą patį faktorių yra įtikinama. Nors pažymėtina, kad kriterijus „Administraciniai gebėjimai“ sąlyginai aukštai koreliuoja ir su pirmuoju faktoriumi ($r = 0,506$).

Antrasis faktorius koreliuoja su kriterijais, kurie reiškia „Turinio kūrimo gebėjimus“ (paaiškina 12,7 proc. kintamųjų sklaidos). Faktorius susideda iš dviejų kriterijų: „Dalyko išmanymo gebėjimai“ ir „Instruktažo planavimo gebėjimai“. Teoriškai yra prasminga, kad šie kriterijai yra susieti į vieną faktorių, nes mokymų turinio kūrimas yra glaudžiai susijęs su tam tikro dalyko išmanymu bei gebėjimu pritaikyti turimas žinias kuriant turinį tam tikrame kontekste ir tam tikrai auditorijai.

Interpretacijos požiūriu abejonių nekelia ir trečiasis faktorius. Trečiąjį faktorių galėtume pavadinti „Vadovavimo ir komunikaciniai gebėjimai“ (paaiškina 11,7 proc. kintamųjų sklaidos). Faktorius susideda iš keturių kriterijų: „Propagavimo gebėjimai“, „Bendravimo gebėjimai“, „Lyderystės gebėjimai“ ir „Administraciniai gebėjimai“. Šiuos gebėjimus jungia bendrieji vardikliai – komunikacijos ir vadovavimo gebėjimai.

Ketvirtasis faktorius „Edukacinių veiklų plėtojimo igūdžiai“ (paaiškina 9,6 proc. kintamųjų sklaidos). Faktorius jungia kriterijus „Informacinio raštingumo integravimo gebėjimai“ ir „Dėstymo gebėjimai“. Šiuos gebėjimus jungiantis bendrasis var-

diklis – edukacinių veiklų plėtojimo gebėjimai.

Penktasis faktorius „Analitiniai gebėjimai“ (paaiškina 8,5 proc. kintamųjų sklaidos). Faktorius jungia kriterijus „Mokymo programos išmanymo gebėjimus“ ir „Pasiekimų įvertinimo gebėjimus“. Šiuos gebėjimus jungia bendras vardiklis – analitiniai gebėjimai.

Kadangi faktorių analizė pateikė teoriškai prasmingą kintamųjų struktūrą, galima teigti, kad kriterijai yra tinkami analizuoti studijų programų atitiktį standartams, apibrėžiant bibliotekininkui edukatoriui būdingus gebėjimus.

Skirtumai tarp faktorių buvo nustatyti Kruskalio ir Voliso testu. Pasirinktas $p < 0,05$ reikšmingumo slenkstis. Iškelta nulinė hipotezė, kad vidurkiai tarp faktorių nesiskiria. Atliktus testą nulinė hipotezė paneigta – visų faktorių vidurkiai statistiškai reikšmingai skiriasi: „Pristatymo parengimo ir pateikimo gebėjimai“ ($p < 0,000$); „Turinio kūrimo gebėjimai“ ($p < 0,001$); „Vadovavimo ir komunikaciniai gebėjimai“ ($p < 0,048$); „Edukacinių veiklų plėtojimo gebėjimai“ ($p < 0,002$); „Analitiniai gebėjimai“ ($p < 0,000$).

Bibliotekininkų edukatorių rengimo Lietuvoje galimybių tyrimo rezultatų aptarimas

Aptarus rezultatus:

- nustatyta studijų programų bendra atitiktis kriterijams – bendras faktorių vidurkis išskiriant didžiausią ir mažiausią atitiktį;
- palyginta atskirų studijų programų atitiktis standartams – įvertinta analizuojant vidurkius;
- aptartas faktorių įverčių pasklidimo

pobūdis pagal studijų programas – įvertintas analizuojant medianą ir stačiakampes (Boxplot) diagramas.

Studijų programų bendra atitiktis standartams

Studijų programos vertintos trijų lygių vertinimo skale, kurioje 3 reiškė visišką atitiktį, 2 – dalinę atitiktį, o 1 – visišką neatitiktį. Instruktuojančių bibliotekininkų ir koordinatorių kvalifikacinių įgūdžių standartams. Šiuo atveju, žemiausias galimas vidurkis yra vienetas, o aukščiausias – trejetas. Vienetas reikštų, kad dalykas neatitinka nė vieno kriterijaus. Skaičius, didesnis nei vienetas, rodo, kad kai kurie studijų programos dalykai atitinka standartus. Kuo didesnis skaičius už vieneta, tuo daugiau dalykų studijų programoje atitinka standartus.

Galima teigti, kad studijų programos iš dalies atitinka visus Instruktuojančių bibliotekininkų ir koordinatorių kvalifikacinių įgūdžių standartuose numatytus kriterijus, nes visi vidurkiai yra su skaičiumi po vienetu. Faktorių įverčių vidurkiai rodo, kad aukščiausias vidurkis yra „Pristatymo parengimo ir pateikimo gebėjimų“ (bendras vidurkis 1,6159). Toliau eina „Analitiniai gebėjimai“ (1,5364), „Turinio kūrimo gebėjimai“ (1,4636), „Vadovavimo ir komunikaciniai gebėjimai“ (1,4056), „Edukacinių veiklų plėtojimo gebėjimai“ (1,3013).

Apibendrinant studijų programų atitiktį standartams galima teigti, kad absolventai iš dalies būtų pasirengę dėstyti informacinio raštingumo kursus, nes studijų programose daugiausia dėmesio skiriama planavimo ir pristatymo gebėjimams, dalyko išmanymo ir instruktazo planavimo gebėjimams. Tačiau absolventams trūktų informacinio raštingumo kursų organizavimo

gebėjimų, nes studijų programose mažiau dėmesio skiriama propagavimo, bendravimo, lyderystės ir administraciniams gebėjimams. Taip pat matoma bendra tendencija, kad absolventams trūktų žinių ir gebėjimų informacinio raštingumo kursų medžiagai parengti, kursų efektyvumui įvertinti, nes studijų programose mažai dėmesio skiriama informacinio raštingumo integravimo, dėstymo, mokymo programos išmanymo ir pasiekimų įvertinimo gebėjimams. Pažymėtina, kad absolventai turėtų mažai žinių apie informacinio raštingumo ugdymo metodus. Tai patvirtino nulinę hipotezę, kad studijų programose mažiausia dėmesio skiriama gebėjimams, susijusiems su edukacinėmis veiklomis.

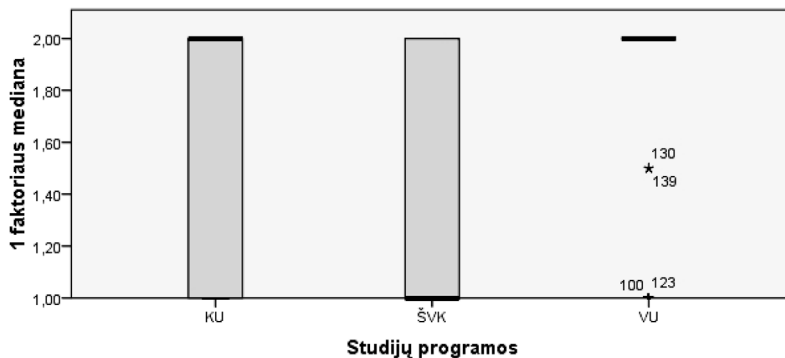
Faktorių įverčių pasklidimo pobūdis pagal studijų programas

Aptariant rezultatus pagal studijų programas naudojama stačiakampė (Boxplot) diagrama. Ji padeda nustatyti rezultatų centro, išsibarstymo bei maksimalios ir minimalios reikšmių vaizdą (Field, 2000). Naudojant stačiakampę diagramą galima išskirti tikslesnę ribą rezultatams palyginti. Aptariant rezultatus, riba, kai rezultatas laikytinas teigiamu, yra 1,5 mediana su link

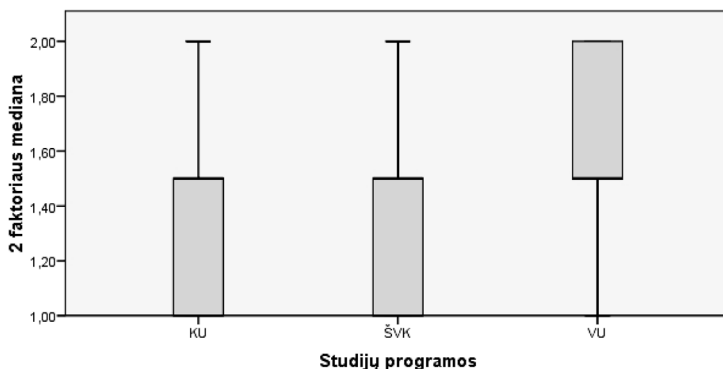
dvejeto pasklidusiais įverčiais. Tai reiškia, kad daugiau nei pusė dalykų visiškai arba iš dalies atitinka kriterijus. Aptariant rezultatus siekta išskirti reprezentatyvesnius rezultatus.

Faktoriaus „Pristatymo parengimo ir pateikimo gebėjimai“ KU mediana yra 2, ŠVK – 1, o VU – 2 (žr. 2 pav.). Galima teigti, kad faktorius „Pristatymo ir pateikimo gebėjimai“ labiausiai atspindimas VU kuruojamoje studijų programoje. Nors KU mediana yra tokia kaip VU, tačiau VU kintamieji pasiskirstę ties dvejetu, o KU yra pasklidę nuo dvejeta link 1 (pasklidimą žymi pilka juosta). Tai reiškia, kad VU studijų programos dėstytojai sanduose daugiausia akcentuoja tokius gebėjimus kaip pristatomos medžiagos turinio planavimas, pristatymo planavimas, pasirengimo instruktavimui laiko planavimas. Taip pat VU studijų programoje daugiau dėmesio skiriama viešajam kalbėjimui, pristatymų demonstravimui, adaptyviai komunikacijai, taisyklingai kalbai. Diagramoje rutuliuku arba žvaigždute pažymėtos išskirtys (nuo duomenų centro labai nutolusios reikšmės).

Antrojo faktoriaus „Turinio kūrimo gebėjimai“ KU mediana yra 1,5, ŠVK –

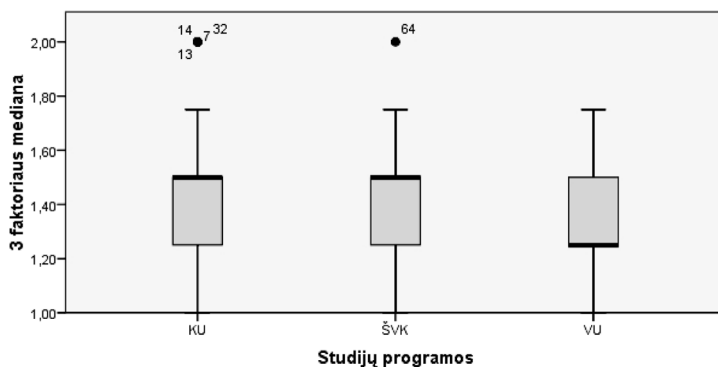
2 pav. Pristatymo parengimo ir pateikimo gebėjimai

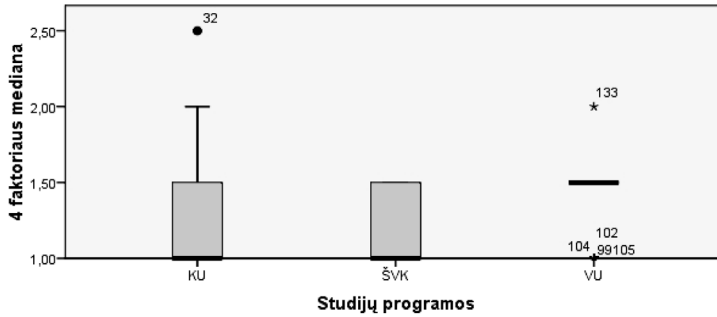
3 pav. Turinio kūrimo gebėjimai

1,5, o VU – 1,5 (žr. 3 pav.). Galima teigti, kad faktorius „Turinio kūrimo gebėjimai“ labiausiai atspindimas VU kuruojamoje studijų programoje. Nors visų trijų studijų programų medianos yra vienodos, tačiau VU kintamųjų įverčiai pasiskirstę nuo 1,5 link 2, o KU ir ŠVK kintamųjų įverčiai pasklidę nuo 1,5 link 1. Tai reiškia, kad VU studijų programoje dėstytojai labiau pabrėžia mokymąsi visą gyvenimą, nagrinėja teorijų praktinį pritaikymą, ugdo informacijos ieškos, informacijos išteklių ir informacijos poreikių identifikavimo gebėjimus, ugdo tinkamo dalyko terminologijos naudojimo gebėjimus, akcentuoja probleminio ugdymo metodus.

Trečiojo faktoriaus „Vadovavimo ir komunikaciniai gebėjimai“ KU mediana yra 1,5, ŠVK – 1,5, o VU – 1,25 (žr. 4 pav.). Galima teigti, kad faktorius „Vadovavimo ir komunikaciniai gebėjimai“ labiausiai atspindimas ŠVK kuruojamoje studijų programoje. KU kintamųjų įverčiai pasiskirstę nuo 1,5 link 1,25. Panašus rezultatas ir ŠVK, kurios mediana yra 1,5, o kintamųjų įverčiai pasklidę nuo 1,5 link 1,25, bet ŠVK rezultate mažiau nuo duomenų centro nutolusių reikšmių. Tai reiškia, kad ŠVK studijų programoje dėstytojai labiau pabrėžia tokius dalykus kaip reklama, ryšiai su visuomene, ugdo dalykinę, grupinę, tarpasmeninę, organizacinę komunikaciją,

4 pav. Vadovavimo ir komunikaciniai gebėjimai

5 pav. Edukacinių veiklų plėtojimo gebėjimai

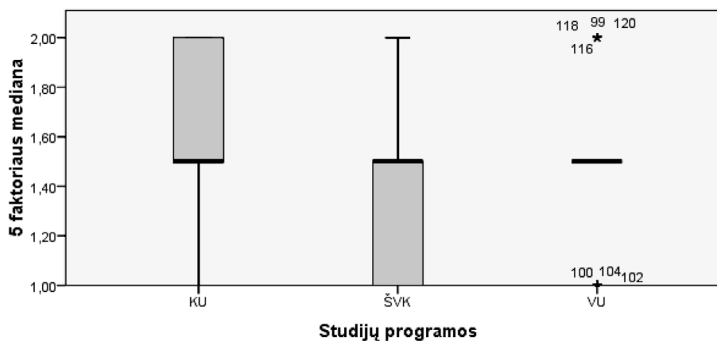
akcentuoja diskusijų ir argumentavimo gebėjimus, lyderystę, grupinį, komandinį ar kolektyvinį darbą, taip pat gebėjimą nagrinėti statistiką, teikti ataskaitas.

Ketvirtojo faktoriaus „Edukacinių veiklų plėtojimo gebėjimai“ KU mediana yra 1, ŠVK – 1, o VU – 1,5 (žr. 5 pav.). Galima teigti, kad faktoriaus „Edukacinių veiklų plėtojimo gebėjimai“ labiausiai atspindimas VU kuruojamoje studijų programoje. Tai reiškia, kad VU studijų programos dėstytojai labiau pabrėžia mokymo / mokymosi metodikos ypatumus, supažindina su informacinio raštingumo principais, studijų proceso aukštojoje mokykloje organizavimo tvarka.

Penktojo faktoriaus „Analitiniai gebėjimai“ KU mediana yra 1,5, ŠVK – 1,5, o

VU – 1,5 (žr. 6 pav.). Galima teigti, kad faktoriaus „Analitiniai gebėjimai“ labiausiai atspindimi KU kuruojamoje studijų programoje. KU kintamųjų įverčiai pasiskirstę nuo 1,5 link 2, ŠVK kintamųjų įverčiai yra pasklidę link 1, o VU kintamųjų įverčiai pasiskirstę ties mediana. Tai reiškia, kad KU studijų programos dėstytojai labiau akcentuoja turinio analizės gebėjimų ugdymą, probleminę analizę, vertinimo gebėjimus, gebėjimą pritaikyti vertinimo rezultatus praktinėje veikloje.

Apibendrinant galima teigti, kad VU studijų programa iš kitų studijų programų išsiskiria tuo, kad faktorių „Pristatymo parengimo ir pateikimo gebėjimai“, „Turinio kūrimo gebėjimai“ ir „Edukacinių veiklų plėtojimo gebėjimai“ mediana yra

6 pav. Analitiniai gebėjimai

aukštesnė už KU ir ŠVK medianą. Taip pat pažymėtina, jog VU studijų programa išsiskiria tuo, kad „Vadovavimo ir komunikacinių gebėjimų“ faktoriaus mediana yra mažiausia. Tai rodo, kad VU studijų programos studentai yra labiausiai pasirengę įgyvendinti informacinio raštingumo mokymus – sukurti mokymų turinį ir jį išdėstyti pateikiant tinkamai parengtą ir suplanuotą pristatymą, tačiau trūktų gebėjimų propaguoti informacinio raštingumo kursus, dalytis žiniomis su kolegomis.

KU išsiskiria tuo, kad faktoriaus „Analitiniai gebėjimai“ mediana yra aukštesnė už VU ir ŠVK. KU didžiausia mediana yra faktorių „Pristatymo parengimo ir pateikimo gebėjimai“, „Vadovavimo ir komunikaciniai gebėjimai“ ir „Analitiniai gebėjimai“. Tačiau „Edukacinių veiklų plėtojimo“ faktoriaus mediana yra gerokai žemesnė nei kitų faktorių. Tai rodo, kad KU studijų programos studentai yra labiau pasirengę populiarinti, vertinti informacinio raštingumo veiklas, diskutuoti apie laimėjimus ir nesėkmes nei įgyvendinti šias veiklas (dėstyti).

ŠVK programa išsiskiria tuo, kad faktoriaus „Vadovavimo ir komunikaciniai gebėjimai“ mediana yra aukštesnė už VU ir KU. ŠVK aukščiausia mediana yra faktorių „Turinio kūrimo gebėjimai“, „Vadovavimo ir komunikaciniai gebėjimai“ bei „Analitiniai gebėjimai“. Tačiau faktoriaus „Edukacinių veiklų plėtojimo gebėjimai“ mediana yra gerokai žemesnė nei kitų faktorių. Tai rodo, kad ŠVK studijų programos studentai yra labiau pasirengę planuoti ir parengti medžiagą mokymams, populiarinti, vertinti informacinio raštingumo veiklas, diskutuoti apie laimėjimus ir nesėkmes, nei šias veiklas įgyvendinti, t. y. dėstyti.

VU studijų programa, palyginti su KU ir ŠVK programomis, labiausiai atitinka standartus. ŠVK studijų programa mažiausiai atitinka standartus. Tarp KU ir ŠVK yra daugiau panašumų nei tarp VU ir KU ar VU ir ŠVK. Šiame kontekste išsiskiria VU studijų programa, kurios turinys mažiausiai panašus tiek į KU, tiek į ŠVK studijų programas. Galima teigti, kad KU ir ŠVK studijų programų turinys yra panašus, ugdomi panašūs gebėjimai.

Išvados

Instruktuojančių bibliotekininkų ir koordinatorių kvalifikacinių įgūdžių standartai yra naudojami siekiant įvertinti ar studijų programose ugdomi gebėjimai atitinka bibliotekininkui edukatoriui būdingą gebėjimų visumą. Taip pat tyrimas parodė, kad faktorių analizė gali būti tinkamas rezultatų apibendrinimo metodas atliekant analogiško pobūdžio tyrimus.

Tyrimo duomenys leidžia daryti išvadą, kad KU kuruojama Informologijos studijų programa, VU kuruojama Bibliotekininkystės ir informacijos studijų programa bei ŠVK kuruojama Bibliotekos informacinių išteklių valdymo studijų programa atitinka visus Instruktuojančių bibliotekininkų ir koordinatorių kvalifikacinių įgūdžių standartų numatytus kriterijus.

Tyrinėtų studijų programų atitiktis standartams skiriasi. VU studijų programa labiausiai atitinka standartus. ŠVK mažiausiai atitinka standartus. Tarp KU ir ŠVK yra daugiau panašumų nei tarp VU ir KU ar VU ir ŠVK.

VU studijų programos studentai yra labiausiai pasirengę įgyvendinti informacinio raštingumo mokymus – sukurti mokymų turinį ir jį išdėstyti pateikiant tinkamai parengtą ir suplanuotą pristatymą.

KU studijų programos studentai yra labiau pasirengę populiarinti, vertinti informacinio raštingumo veiklas, diskutuoti apie pasiekimus ir nesėkmes nei jas įgyvendinti (dėstyti). Faktoriaus „Edukacinių veiklų plėtojimo gebėjimų“ įverčių vidurkis yra gerokai mažesnis nei kitų faktorių.

ŠVK studijų programos studentai yra labiau pasirengę planuoti ir parengti instruktavimo medžiagą, populiarinti, vertinti informacinio raštingumo veiklas, diskutuoti apie pasiekimus ir nesėkmes nei šias veiklas įgyvendinti, t. y. dėstyti.

Ribiniu kriterijumi, kai rezultatas laikytinas teigiamu, yra 1,5 mediana su link dvejeta pasklidusiais įverčiais. Todėl VU rekomenduojama daugiau dėmesio skirti vadovavimo ir komunikacinių gebėjimų, edukacinių veiklų plėtojimo ir analitinių gebėjimų ugdymui, KU siūlytina labiau rūpintis turinio kūrimo, vadovavimo ir komunikaciniais gebėjimais bei edukacinių veiklų plėtojimo gebėjimais. Edukacinių veiklų plėtojimui reikėtų skirti ypač daug

dėmesio, nes mediana yra 1 su link 1,5 pasklidusiais įverčiais. ŠVK rekomenduojama teikti daugiau dėmesio visiems faktoriams, tačiau ypač – pristatymo parengimo ir pateikimo bei edukacinių veiklų plėtojimo gebėjimų ugdymui, nes mediana yra 1 su link 1,5 pasklidusiais įverčiais.

Faktinių duomenų ir išvadų straipsnio autorius nelinkęs suabsoliutinti. Duomenų nėra galimybės palyginti, nes analogiško tyrimo neatlikta, todėl duomenys yra santykiniai – konstatuojantys faktą, parodantys situaciją. Tyrimą vertėtų pakartoti po kelerių metų, kai studijų programos bus atnaujintos. Tuomet bus galima palyginti duomenis, išvelgti tam tikras tendencijas.

Faktorių analizė parodė, kad 12 kriterijų galima logiškai sujungti į penkis stambesnius apibendrintus kriterijus. Dar kartą atliekant analogišką tyrimą, vertėtų įvertinti galimybę naudoti šiuos stambesnius kriterijus, nes tai leistų sutaupyti laiko atliekant studijų programų analizę.

LITERATŪRA

ALBRECHT, Rebecca; BARON, Sara (2002). The Politics of Pedagogy: Expectations and Reality for Information Literacy in Librarianship. *Journal of Library Administration*, No. 36, p. 71–96.

ALVITE, Luisa; BARRIONUEVO, Leticia (2010). *Libraries for Users: Services in Academic Libraries*. Oxford: Chandos Publishing, p. 218. ISBN 1843345951.

BIBLIONOVA: *Informacinių gebėjimų ir savarankiško mokymosi įgūdžių ugdymo metodo kūrimas ir išbandymas besimokančiame regione* [interaktyvus]. Šiaulių universitetas, 2008 [žiūrėta 2008 m. rugsėjo 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.su.lt/article/articleview/2499/1/467/>>.

BORUP LARSEN, Jeanne (2005). *A Survey of Library & Information Science Schools in Europe*. In: KAJBERG, Leif; LØRRING, Leif. *European curriculum reflections on library and information*

science education [interaktyvus]. Copenhagen: Royal School of Librarianship and Information Science. 241 p. ISBN 8774152920 [žiūrėta 2011 m. gegužės 20 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.asis.org/Bulletin/Dec-06/EuropeanLIS.pdf>>.

BRUCE, Christine (1997). *The Seven Faces of Information Literacy*. Adelaide: Auslib Press, p. 203. ISBN 1875145435.

BURKHARD, Gina et al. (2003). *Engauge21st Mentury skills* [interaktyvus]. Los Angeles: North Central Regional Educational Laboratory and the Metiri Group [žiūrėta 2008 m. rugsėjo 15 d.]. Prieiga per internetą: <www.ncrel.org/engauge>.

(Core, 1985). *Core and Advanced Competencies for Library Instructors & Coordinators*. American Library Association: ACRL Instruction Section, 1985.

DALRYMPLE, Connie (2002). Perceptions and Practices of Learning Styles in Library Instruction. *College & Research Libraries*, No. 63, p. 261–273.

ESTRIN, Jonathan W. (1998). From Bibliographic Instruction to Instructional Management: A Process-oriented Approach for Reengineering Library Instruction Programs [interaktyvus]. *The Katharine Sharpe Review*, No. 6 [žiūrėta 2011 m. gegužės 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://alexia.lis.uiuc.edu/review/6/estrin_inst.html>.

FABIAN, Sarah; WESTBROOK, Theresa (2007). Proficiencies for Instruction Librarians: Is There Still a Disconnect Between Professional Education and Professional Responsibilities? *College Research Libraries*, No. 71, p. 569–590.

FIELD, Andy (2000). *Discovering statistics using SPSS for Windows: advanced techniques for the beginner*. London: Sage. 512 p. ISBN 0761957553.

HARRIS, Roma M. (1992). Bibliographic Instruction: The Views of Academic, Special, and Public Librarians. *College and Research Libraries*, No. 53, p. 249–256.

(Information, 2000). *Information Literacy Competency Standards for Higher Education*. Chicago: American Library Association [žiūrėta 2009 m. lapkričio 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ala.org/acrl/ilcomstan.html>>.

JOHNSON, Anna Marie; FARISON, Leslie; SPROLES, Clauden (2008). What the Teachers Are Teaching: How MLIS Programs Are Preparing Academic Librarians for Instructional Roles. *Journal of Education for Library Information Science*, No. 49, p. 195–210.

JOVAIŠA, Leonas (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius : Gimtasis žodis. ISBN 995551292X.

JULIEN, Heidi; PECOSKIE, Jen L. (2009). Librarians' experiences of the teaching role: Grounded in campus relationships. *Library & Information Science Research*, No. 31, p. 149–154.

KILCULLEN, Maureen (1998). Teaching Librarians to Teach: Recommendations on What We Need to Know. *Reference Services Review*, No. 26, p. 7–18.

MBABU, Loyd G. (2009). LIS Curricula Introducing Information Literacy Courses Alongside Instructional Classes [interaktyvus]. *Journal of Education for Library and Information Science*, No. 50(3) [žiūrėta 2011 m. kovo 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://deepblue.lib.umich.edu/handle/2027.42/64003>>.

(Objectives, 2001). *Objectives for Information Literacy Instruction: A Model Statement for Academic Librarians* [interaktyvus]. Chicago: American Library Association [žiūrėta 2001 m. gegužės 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ala.org/ala/mgrps/divs/acrl/standards/objectivesinformation.cfm>>.

PAPPERT, Rebecca (2005). *A Course and Syllabus Review of ALA-Accredited Master's Programs: Focus on Education for Library Instruction : Master's Paper Collection* [interaktyvus]. University of North Carolina [žiūrėta 2011 m. gegužės 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://dc.lib.unc.edu/cdm4/item_viewer.php?CISOROOT=/s_papers&CISOPT R=808&CISOBX=1&REC=18>.

PATTERSON, Charles D.; HOWELL, Donna W. (1990). Library User Education: Assessing the Attitudes of Those Who Teach. *RQ*, No. 29, p. 513–24.

SELEMATSELA, Daisy. N. S.; Adeline, S. A. du Toit (2007). Competency profile for librarians teaching information literacy. *South African Journal of Library & Information Science*, No. 73, p. 119–129.

SHANK, John, D.; Dewald, Nancy, H. (2010). *The Evolving Instructional Proficiencies of the Academic Librarian: An Attitudinal Study of Academic Library Administrators' Perceptions of Necessary Instructional Skills* [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2011 m. gruodžio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lrsv.umd.edu/abstracts/Shank_Dewald.pdf>.

SHONROCK, Diana; MULDER, Craig (1993). Instruction Librarians: Acquiring the Proficiencies Critical to Their Work. *College and Research Libraries*, No. 54, p. 37–49.

(Standard, 2010). *Standard lektora a knowledge mentora informačního vzdělávání* [interaktyvus]. Národní klastr informačního vzdělávání (NAKLIV), 2010 [žiūrėta 2011 m. gegužės 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.nakliv.cz/standard-lektora-informacniho-vzdelavani>>.

(Svarbiausi, 2010). *Svarbiausi Bolonijos proceso dokumentai: Leveno-Budapešto/Vienos laikotarpis 2009–2010 m.* [redaktorė Mimoza Kligienė]. Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, 2010. p. 63. ISBN 978998603654.

(Tarptautinių, 2003). *Tarptautinių žodžių žodynas*. 2-as patasis. leid. Vilnius: Alma littera. ISBN 9955081007.

TAUKEVIČIENĖ, Gintarė, et al. (2010). *Mokslininkų ir kitų tyrėjų naudojimosi elektroniniais mokslu informacijos šaltiniais ugdymo poreikio apimtys*

ir sudėties mokslinis tyrimas. Lietuvos mokslinių bibliotekų asociacija: mokslo studija, p. 211. ISBN 978609951490.

(Standards, 2007). *Standards for Proficiencies for Instruction Librarians and Coordinators* [interaktyvus]. Chicago: American Library Association, 2007 [žiūrėta 2010 m. liepos 8 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ala.org/ala/mgrps/divs/acrl/standards/profstandards.pdf>>.

WESTBROCK, Theresa; Fabian, Sarah (2007). Proficiencies for Instruction Librarians: Is There

Still a Disconnect Between Professional Education and Professional Responsibilities? *College Research Libraries*, No. 71, p. 569–578.

WESTBROCK, Lynn (1999). Passing the half-way mark: LIS curricula incorporating user education courses. *Journal of Education for Library and Information Science*, No. 40(2), p. 92–98.

WHITE, Herbert S. (1991). Bibliographic Instruction and the Library School Curriculum. *Journal of Education for Library and Information Science*, No. 32, p. 194–202.

EDUCATION OPPORTUNITIES FOR LIBRARIAN AS EDUCATOR: THE CASE OF LITHUANIA

Vincas Grigas

S u m m a r y

The article discusses whether the study programmes aimed at preparing professional librarians produce the entirety of competencies necessary for librarians as educators. The research aims to evaluate how the study curricula such as informology (Klaipėda University), library information resources management (Šiauliai State College), library and information studies (Vilnius University) are relevant to the professional standards of librarians as educators. For the research were used the Standards for Proficiencies for Instruction Librarians and Coordinators prepared by the Association of College and Research Libraries. For data analysis factor analysis was used. The research proved that the Standards for Proficiencies for Instruction Librarians and Coordinators and

factor analysis may be an appropriate method for the assessment of the study programmes designed for preparing future professional librarians, i.e., in evaluating whether the competencies developed under the study programme correspond to the entirety of the competencies peculiar to librarians as educators. The study findings suggest that study programmes such as informology, Library and information science, and library information resources management meet most of the standards criteria. The Vilnius University study programme meets them best.

Keywords: librarian as educator; information literacy; instruction; professional standards; factor analysis; librarianship; study programmes analysis.